

УДК 821.162.1

Сергій Яковенко
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

РОМАН ІВАНА ФРАНКА «LELUM I POLELUM» І НАТУРАЛІСТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ПОЛЬСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті проаналізовано деякі натуралістичні аспекти одного з менш відомих романів Івана Франка «Lelum i Polelum» на тлі подібних тенденцій у польській літературі кінця XIX століття. «Lelum i Polelum» (1887), написаний польською мовою на конкурс щоденного видання «Kurjer Warszawski», розглядається як органічне явище польського літературного процесу, в якому Франко постає як по-справжньому європейський письменник, чутливий до найновіших віянь доби. Не применшуючи значення інших, типових для Франкової прози мистецьких і соціально-реалістичних аспектів роману, автор статті робить наголос на одній із популярних у письменників-натуралістів тем «сенсаційного» психічно-біологічного зв'язку між двома близнюками (братами Калиновичами), простеженому з натуралістичною достеменністю впродовж усієї історії життя головних героїв.

Ключові слова: Іван Франко, повість натуралістична, «Лелюм і Полелюм», близнюки, психічно-біологічний зв'язок.

Serhiy Jakowenko. Powieść Iwana Franki „Lelum i Polelum” a naturalistyczne tendencje w literaturze polskiej. W artykule analizuje się niektóre naturalistyczne aspekty jednej z najmniej znanych powieści Iwana Franki „Lelum i Polelum” na tle podobnych tendencji w literaturze polskiej końca XIX wieku. Powieść „Lelum i Polelum” (1887), napisana w języku polskim na konkurs dziennika „Kurjer Warszawski”, jest rozpatrywana jako zjawisko organiczne polskiego procesu literackiego, w którym Franko powstaje jako pisarz prawdziwie europejski, wyczulony na najnowsze kierunki ówczesnej doby. Nie pomniejszając znaczenia innych, typowych dla prozy Franki artystycznych i społeczno-realistycznych wymiarów powieści, autor eseju akcentuje na jednym z popularnych wśród pisarzy naturalistycznych tematów „sensacyjnego” związku psychiczno-biologicznego pomiędzy dwoma bliźniętami (braćmi Kalinowiczami), przebadanemu z naturalistyczną precyzją przez całą historię życia bohaterów głównych.

Słowa kluczowe: Iwan Franko, powieść naturalistyczna, „Lelum i Polelum”, bliźnięta, psychiczno-biologiczny związek.

Sergiy Yakovenko. Ivan Franko's novel «Lelum and Polelum» and the Naturalistic Tendencies in Polish Literature. The article focuses on some of the naturalistic aspects of one of the less known novels by Ivan Franko, «Lelum and Polelum», against the backdrop of the similar tendencies in Polish literature of the end of the nineteenth century. The novel Lelum and Polelum (1887), written in Polish for the competition of the daily newspaper “Kurjer Warszawski,” is viewed as an integral part of the Polish literary process, in which Franko shows himself as a truly European author, attuned to the most modern trends of his time. By no means reducing the importance of others, typical for Franko's prose artistic and realistic dimensions of the novel, the author of the essay zeroes in on one of the most popular among naturalistic writers themes of the sensational psychobiological ties between two twins (the brothers Kalinowicz), traced with naturalistic thoroughness throughout the whole lives of the two protagonists.

Key words: Ivan Franko, the naturalistic novel, «Lelum and Polelum», twins, psycho-biological connection.

Подеколи ще й досі натуралізм розглядається літературознавцями як художнє явищеповноцінне, хворе і шкідливе, помилкове у своїй естетичній платформі й методології. Проте, під впливом натуралізму формувалася цілий ряд письменників і літературних шкіл як у XIX, так і у XX ст., натуралістичну поетику подибуємо у творчості митців, які стояли осторонь цієї течії, більше того, навіть ставилися до неї ворожо.

У польській літературі, зокрема, під серйозним впливом натуралізму творили не лише Дигасінський, Сигетинський, Запольська, а й великі реалісти — Прус і Ожешко. Не обминуло це і польськомовного роману І. Франка «Lelum i Polelum» (1887), написаного на конкурс газети «Kurjer Warszawski», що його, як переконливо доводить Г. Д. Вервес (стаття «Повість І. Франка “Lelum i Polelum”»), маємо повне право розглядати саме в руслі польського літературного процесу кінця XIX ст.

Не йдеться тут про те, щоб записати Франка до натуралістів. Хоча з ідеологічного боку ніяких перешкод у цьому не було б. У порівнянні з реалізмом критика тогочасної дійсності у натуралістів була більш суворою і торкалася вона в основному моральної кризи панівних класів, причому не лише їхньої бездумної байдужості та паразитизму, а й брутальної свідомої експлуатації людей праці. Треба зазначити, що саме в надрах натуралізму раніше з'являється тема соціалістичного руху і класової боротьби пролетаріату. Вірогідно, як і багато польських письменників того часу, І. Франко теж міг потрапити під його вплив. Недарма в рукописі після назви «Lelum i Polelum» стояло закреслене «Legenda współczesna», а потім «Powieść współczesna». Є в цьому творі багато і від легенди, казки, і від тогочасного польського роману. Отже, йдеться про деякі елементи натуралістичної поетики, наявні в романі І. Франка. Передовсім, це потяг до емпіричного пласту оповіді, що має свої характерні прояви на текстовому рівні. Тут накреслюються у Франка спільні риси з польським натуралістом А. Сигетинським. Стосується це обмеження наратором свого знання про події і постаті оповіді, що виражається, зокрема, дієсловами почуттєвої перцепції («було чути»), які вказують не на конкретне «я», що пізнає дійсність, а на саму пізнавальну дію, доступну кожному в ситуації оповідача; сполучниками «мовби», «нібито», які, застосовані найчастіше до психологічних почувань героїв, ніби підкреслюють незалежність їх від наратора, його здогадувальну або домислювальну позицію (це ж стосується і слів логічного домислу — «отже», «мусило бути» і т. д.). З цією ж метою часто інформацію про сюжетні події твору, загальну характеристику персонажів автор вкладає в уста героїв, широко використовуючи діалоги, листування, оповідь від імені героя (наприклад, розповідь Владка про випадок із кошеням). Часто наратор підкреслює навіть, що знаннями з історії життя героя він не володіє апріорно, а сам черпає їх ніби з інших рук («... який серед усіх вуличників мав славу дуже забавного оповідача»). Про деякі події твору читач дізнається не із всеохоплюючого знання наратора, а із його логічних міркувань і припущень («Розуміється само собою, що вночі було довге телеграфування...»); навіть поточні коментарі часто не є суб'єктивною сугестією, а становлять узагальнення логічного порядку («Але що ж, львівська вулиця — це також свого роду школа...»).

Характерним для натуралістичного роману був так званий ланцюг «зближень», який ніс на собі основну характеризуючу функцію і де найбільше проявлялась майстерність письменника у побудові діалогу і опису (у «Висадженому з сідла» Сигетинського — вечерея у варшавському ресторані; вечірка, бал — у романі Франка). Із Дигасінським зближує І. Франка погляд на селянство як на клас майбутнього, зараз примітивний, але із задатками на ошляхетнення. Зрештою, і увага натуралістів до патологічних проявів людської природи знайшло вияв у Франка — брати-близнюки, що мали між собою постійний фізіологічний контакт. І тут можна було б подискутувати з Є. Кирилюком і Г. Вервесом про те, чи насправді самогубством закінчилося життя Владка Калиновича, чи це фізіологічна реакція на смерть його брата? Врешті, саме те, що факт можна піддати сумніву, свідчить про автономізування і детермінізування внутрішньо-текстової інтерпретації, що є також, як ми вже побачили, однією з багатьох особливостей натуралістичної прози.